

Впровадження міжнародного досвіду щодо визначення економічного капіталу

Постановка проблеми. Підприємницький прибуток містить специфічну складову, яка за пропозицією Дж. Міля, була названа платою за ризик. Залежність банківської діяльності від різноманітних ризиків зумовлює потребу в формуванні достатнього обсягу капіталу.

Для визначення рівня ризиковості банківської установи необхідно встановити рівень втрат в залежності від прояву ризиків, які визнає банк, що в свою чергу потребує оцінки ризиків, у тому числі тих, що не піддаються кількісній оцінці. Отримані дані зводяться до конкретного вартісного показника, яким у західних фінансових інститутах, являється економічний капітал. Впровадження вітчизняними банками методики розрахунку зазначеного показника рекомендовано провідними світовими організаціями, зокрема Базельським Комітетом з питань банківського нагляду.

Аналіз останніх публікацій. Концепція економічного капіталу досліджувалася переважно зарубіжними вченими. Серед вітчизняних науковців найбільше уваги до визначення сутності економічного капіталу приділено у працях Савлук С.М. [8], Примостки Л.О. [6], Ткачук Н. [9], Ковальчук О.В. [2], Міщенко С.В. [5].

Мета. З'ясування суті поняття «економічний капітал» та визначення складових економічного капіталу банку, розмежування термінів «економічний», «регулятивний», «балансовий капітал банку», визначення між ними взаємозв'язків.

Виклад основного капіталу. Від функціонування банківського сектору,

залежить діяльність великих груп населення, підприємств і держави. Навіть економічні групи, які безпосередньо не користуються послугами комерційних банків, отримують вигоду опосередковано, оскільки надійна банківська система є однією з умов стабілізації грошового обігу в країні [7]. А фінансова криза 2008-2009 років виявила значні проблеми капіталізації банківської системи в цілому. Капітал банку – це частина банківських ресурсів, яка спрямована в обіг і є сукупністю власних залучених та позичених коштів, що використовуються ним для здійснення своєї діяльності та формування активів з метою отримання прибутку. Використання капіталу банку в якості інвестиційного ресурсу банк завжди ризикує не лише недоотримати очікуваний розмір прибутку, а й зазнати збитків. Визначення достатнього обсягу капіталу банківської установи є визначальною умовою забезпечення необхідного рівня прибутку власникам, клієнтам та працівникам банку, а також їх довіри до установи.

Рівень прибутковості будь-якої діяльності, в тому числі і банківської, тісно пов'язаний з рівнем ризику. Однак жоден з традиційних методів, що використовуються у вітчизняній практиці для аналізу прибутку банку: вертикальний, горизонтальний, порівняльний, коефіцієнтний чи інтегральний аналіз не враховує ступінь ризику. Ускладнює визначення ступеня ризиковості банківської установи вимірювання рівня ризиків, що не піддаються кількісній оцінці. Саме тому система управління ризиками вітчизняних банків потребує впровадження передового міжнародного досвіду.

Вітчизняними банками, відповідно до Базелю I, розраховується регулятивний капітал та визначається кредитний ризик під час здійснення банківських операцій. Однак сучасним банкам, крім кредитного, притаманні й інші ризики як фінансові (кредитний, операційний, валютний, ринковий, ризик ліквідності), так і не фінансові (ризик репутації, юридичний та стратегічний ризики). Тому між рівнем регулятивного капіталу, обсяг і порядок формування якого чітко регламентують наглядові органи, та рівнем економічного капіталу, що формується банками для покриття ризиків за конкретними операціями. Зважаючи на це Базельський комітет переглянув та максимально наблизив

регулятивні вимоги до економічних. Проте лише невелика кількість українських банків має у своєму розпорядженні методичні, організаційні, інформаційні і кадрові ресурси, необхідні для розрахунку економічного капіталу, і лише одиниці (переважно дочірні організації великих західних банків) здійснюють розрахунок за передовими світовими методиками. Все це і зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Вітчизняна методика розрахунку регулятивного капіталу базується на концепції, розробленій Базельським комітетом у 1988 р. з метою встановлення зовнішнього нагляду за банківськими ризиками та визначення єдиних вимог до обов'язкової звітності банків. Основним призначенням регулятивного капіталу є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків, які банки беруть на себе в процесі своєї діяльності, та забезпечення захисту вкладників, фінансової стійкості та стабільності в діяльності банків [1]. Він являє собою сукупність різних балансових статей, що характеризують ризики банківської діяльності та можуть призвести до втрати власного капіталу [9]. Регулятивний капітал дає можливість оцінити можливий вплив ризикових операцій на розмір власного капіталу банку шляхом розрахунку економічних нормативів та інших показників ефективності діяльності, однак з його використанням визначити сукупний вплив ризиків, які визнає банк, неможливо.

В кінці 20 ст. для визначення прибутковості діяльності, прийняття стратегічних рішень щодо ризиковості здійснюваних операцій світові іноземні банки почали використовувати поняття економічного капіталу. На тактичному рівні цей показник застосовувався для оцінки прибутковості клієнтів та встановлення ціни на конкретний банківський продукт [6].

Примостка Л.О. визначає, що економічний капітал - це власні кошти банку, достатні для покриття потенційних збитків за заданого рівня толерантності до ризику для конкретного часового горизонту. Автор спрощує розуміння економічного капіталу до простого перевищення ринкової вартості активів над справедливою вартістю пасивів у такому розмірі, щоб забезпечувати платоспроможність банку та його здатність до виконання

зобов'язань. Основне ж призначення економічного капіталу полягає у тому, щоб забезпечити покриття потенційних збитків банку капіталом [6].

Тораваль П.І. розглядає економічний капітал як інструмент внутрішнього управління, що здатний забезпечити достатній рівень прибутку для акціонерів та і оптимальне розміщення капіталу у різних сферах бізнесу [9].

У вітчизняному законодавстві НБУ розрізняє два поняття економічний капітал та капітал під ризиком. З одного боку національний регулятор ототожнює ці поняття і трактує як капітал, необхідний для покриття неочікуваних втрат унаслідок сукупних ризиків, притаманних банку або відповідному об'єкту управління [3]. А з іншого боку НБУ визначає, що капітал під ризиком - метод кількісної оцінки ризику, який полягає у віднайденні величини (економічного капіталу), що постійно перебуває під ризиком і відтак може бути втрачена навіть під час звичайної діяльності. Математично капітал під ризиком визначається як добуток величини позиції, що наражає банк на ризик; волатильності об'єкта, який утворює позицію; фактора довірчого інтервалу; тривалості позиції [4]. Тому перш, ніж впроваджувати нову методика, необхідно визначити це питання на законодавчому рівні, щоб в подальшому не виникало розбіжностей.

Світові фінансові корпорації трактують розглядають економічний капітал як обсяг ресурсів, що необхідний для створення надійного захисту від різного роду ризиків, на які наражаються фінансові установи [2].

Отже, економічний капітал - це економічна категорія, що характеризує ступінь ризикованості кредитної установи та відображає обсяг капіталу, необхідний для покриття непередбачуваних збитків.

Концепція економічного капіталу на відміну від регулятивного більш гнучка та економічно обґрунтована, оскільки передбачає ймовірнісну оцінку потенційних майбутніх збитків банку. Економічний капітал повинен покривати лише можливі втрати банку, які мають значну ймовірність настання. Однак це не означає, що обсяг економічного капіталу менше за розмір регулятивного. Про фінансову стійкість банку буде свідчити перевищення обсягу економічного

капіталу над регулятивним, зворотна ж ситуація - про ризиковість діяльності організації.

Розбіжність величин економічного та регулятивного капіталів (табл. 1) відображає неспівпадіння інтересів власників і керівництва банку з інтересами наглядових органів. Тому рівність обсягів економічного та регулятивних капіталів є ідеальним станом, оскільки означає ідеальну збалансованість усіх видів ризиків, однак на практиці трапляється дуже рідко.

Таблиця 1 - Відмінності між регулятивним та економічним капіталом

Ознака	Регулятивний капітал	Економічний капітал
Обсяг	Повинен покривати всі можливі втрати банку	Повинен покривати лише можливі втрати банку, які мають значну ймовірність настання.
Ким визначається	Уповноваженим органом	Банком
Обмеження	Накладаються уповноваженим органом	Відсутні або можуть встановлюватися банком
Склад	Основний та додатковий капітал за виключенням відвернень	Капітал, що резервується під ризик (risk capital), та капітал, який покриває втрати, пов'язані з безперервним функціонуванням банку (cost capital)
Значення	Реальна оцінка обсягу власного капіталу банку, орієнтовану на можливі втрати за ризиковими операціями, та його платоспроможності	Оцінка обсягу власного капіталу банку, необхідного для покриття передбачуваних та не передбачуваних ризиків з метою одержання бажаного прибутку, забезпечення відповідного рівня платоспроможності, конкурентоспроможності та фінансової стійкості
Спрямованість	Захист інтересів клієнтів банку за рахунок дотримання вимог наглядових органів	Визначення для інвесторів та керівників банку найбільш прибуткових напрямків діяльності установи

Перевищення балансового капіталу банку над економічним свідчить про недосконалу структуру банківського капіталу та низьку ефективність його використання однак захищеність вкладників та кредиторів банку при цьому підвищується. Проте зворотна ситуація потребує здійснення додаткових інвестицій, оскільки через надмірну вразливість банку до ризиків, що

виникають в процесі його діяльності існує загроза банкрутства банківської установи.

Ткачук Н. стверджує, що виявлення всіх можливих ризиків повинно здійснюватись на етапі прийняття рішення про здійснення операції, однак не враховує цього в процедурі визначення величини економічного капіталу.

Тому процес визначення розміру економічного капіталу має включати такі етапи:

- визначення прийняттого інтервалу величини сукупного ризику для банківської установи;
- моделювання випадкової величини збитків;
- визначення передбачуваних та непередбачуваних збитків банку;
- визначення розміру власного капіталу для покриття передбачуваних збитків;
- вибір методики розрахунку розміру власного капіталу, необхідного для покриття передбачуваних збитків;
- визначення прогнозного рівня схильності банку до ризикової діяльності та оцінка його відповідності прийнятній величині сукупного ризику з метою прийняття необхідних управлінських рішень;
- визначення величини економічного капіталу як різниці між капіталом для покриття непередбачуваних збитків між капіталом для покриття непередбачуваних збитків.

Отже, ризиковість банківської діяльності, а також мінливість та нестабільність зовнішнього середовища зумовлюють необхідність впровадження передових світових методик оцінки ризиків, на які наражаються банки в процесі своєї діяльності, в тому числі положення Базелю 2. Модель економічного капіталу може суттєво доповнити вже існуючі системи управління ризиками, оскільки дає змогу кількісно виміряти сукупний ризиків на банківську установу в цілому. Здійснення адекватної оцінки ризиків перед здійсненням операції буде впливати на розмір економічного капіталу. Про стабільність та надійність функціонування банку буде свідчити така величина

економічного капіталу, що наближається до рівня регулятивного, однак не перевищує обсягу балансового капіталу.

Література

1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків України [Електронний ресурс] : положення, затверджене постановою правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

2. Ковальчук О.В. Економічний капітал банку - складова системи ризик-менеджменту [Електронний ресурс] / О.В. Ковальчук. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/7840/1/27.pdf>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

3. Методичні рекомендації щодо організації процесу формування управлінської звітності в банках України [Електронний ресурс] : положення, затверджене постановою правління Національного банку України від 06.09.2007 № 324. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0324500-07>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

4. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : положення, затверджене постановою правління Національного банку України 02.08.2004 № 361. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

5. Міщенко С.В. Удосконалення управління економічним капіталом банку з урахуванням ризику ліквідності [Текст] / С.В. Міщенко // Вісник Університету банківської справи НБУ. - Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». – 2008. – № 3. – С. – 90–93.

6. Примостка Л.О. Управління банківськими ризиками [Текст] : монографія / Л.О.Примостка. – К.: КНЕУ, 2007. - 450с. – ISBN 966-574-433-7.

7. Радковская, Н. П. Методологические подходы к управлению прибылью коммерческого банка [Текст] / Н. П. Радковская, // Финансы и кредит.- 2006.- № 1.- С.20-26

8. Савлук С.М. Економічний капітал банку: призначення та методи розрахунку / С.М. Савлук // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. Випуск 24. - Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». - 2009. - С. 169-177.

9. Ткачук Н. Економічний капітал банку: теоретична сутність, необхідність формування та особливості визначення [Електронний ресурс] / Н. Ткачук // Вісник ТНЕУ – 2011. – № 2. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vtneu/2011_2/2_2011/04Tkach.pdf. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

Чала Ю. В. Впровадження міжнародного досвіду щодо визначення економічного капіталу / Ю. В. Чала // Вісник СНАУ. – 2013. - № 1. – С. 82-93.